

Громадянська компетентність як важливий складник фахового зростання сучасного вчителя

РЕМЕХ ТЕТЯНА ОЛЕКСІЇВНА

завідувачка відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, вчитель-методист

ПРАВОЗНАВСТВО ТА ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В 9 КЛАСІ: МЕТОДИЧНІ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОНОМНОСТІ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти в 9 класі Нової української школи потребує переосмислення методичних підходів до викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі, яка відіграє особливу роль у формуванні покоління, здатного критично мислити, розуміти історичні процеси, протистояти дезінформації, орієнтуватися в складному, мінливому й насиченому викликами середовищі та брати активну участь у суспільному житті [4, с. 21].

Одним із викликів для вчителя, який викладає предмети означеної галузі, є подолання дублювання змісту в «темах-близнюках» – розділах модельних навчальних програм «Правознавство» та «Громадянська освіта» для 9 класу, що мають ідентичні назви та схожий зміст, але потребують різної дослідницької оптики. Проблема полягає у вмінні педагога зберегти специфічну автономію кожного предмета, не втративши при цьому їхньої природної інтеграційної єдності.

Метою тез є обґрунтування методичних стратегій, що дають змогу вчителю діяти в якості «методичного архітектора», самостійно визначаючи баланс між синергією (інтеграцією) та автономією (диференціацією) правознавства та громадянської освіти для глибшого розуміння учнями архітектури суспільства.

Зупинимося на важливих аспектах означеної проблеми.

1. Єдність галузі як фундамент інтеграції навчальних предметів – «Правознавство» та «Громадянська освіта».

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, гібридних загроз і цифрового розриву громадянські компетентності є критично важливими для збереження демократії та суспільної злагоди. Предмети й курси громадянської та історичної освітньої галузі мають на меті сформувати покоління, яке не лише знає свої права, а й здатне захищати їх та брати відповідальність за спільне майбутнє [4, с. 27].

Громадянська та історична галузь, базується на єдиному Державному стандарті, що забезпечує спільність мети (формування вільної особистості), обов'язкових результатів (здатність захищати права) та наскрізних базових знань (справедливість, закон, свобода) [1]. Такий підхід дозволяє уникнути фрагментарності знань, формуючи в учнів цілісну картину суспільного устрою, де правові норми та громадянські цінності не існують окремо, а тісно взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну.

Методична інтеграція тут є природною: вчитель не «зшиває» предмети «Громадянська освіта» та «Правознавство» штучно, а реалізує єдину галузеву стратегію через різні інструментальні підходи, що забезпечує наступність і логічну послідовність у досягненні результатів навчання.

2. Диференціація через акценти у «темах-близнюках» [2, с. 25–26; 3, с. 5]. Рішення проблеми дублювання змісту полягає у чіткому розмежуванні дослідницького фокусу. Наведемо приклади:

1) права людини: у правознавстві вчитель фокусується на юридичному змісті, класифікації та механізмах захисту (суд, омбудсман), а у громадянській освіті акцент зміщується на ціннісну основу, толерантність та адвокацію у повсякденні;

2) демократія: на навчальних заняттях з правознавства учні вивчають процедури (виборче право, поділ влади на гілки), а громадянська освіта розглядає демократію як спосіб взаємодії та культуру діалогу;

3) місцеве самоврядування: для правознавства важливою є правова основа громади та повноваження сільських/селищних/міських голів і

депутатів відповідних рад, тоді як громадянська освіта розглядає реальну участь мешканців у житті громади (петиції, бюджет участі, волонтерство).

3. Відбір методів як інструмент результативності. Ефективність методу в визначається його відповідністю очікуваному результату. Для правознавства пріоритетними є методи, що формують алгоритмічне мислення учнів: юридичне консультування, робота з нормативними текстами та побудова логічних ланцюжків правопорушення. А от для громадянської освіти доцільними будуть методи суб'єктної дії: моделювання суспільних форумів, дебати, розробка проєктів соціальної дії.

Зауважимо, що вибір методу вчителем має бути усвідомленим. Якщо, наприклад очікуваним результатом є вміння захистити трудові права, варто обирати алгоритмізацію позовної заяви, а якщо метою є виховати в учнів повагу до праці інших, тоді доцільно застосувати дискусійні методи.

4. Підручник як методичний конструктор. Сучасна навчальна книга – це інструмент диференціації та автономного навчання. Підручник з правознавства має містити алгоритми розв'язання юридичних кейсів, схеми повноважень (наприклад, органів державної влади) та «юридичні пам'ятки». Натомість підручник з громадянської освіти мусить стимулювати суб'єктність через обговорення, діалогові тексти та покрокові інструкції до навчальних і соціальних проєктів.

При цьому спільною рисою виступає адаптивність у кризових умовах (укриття, дистанційне навчання), де підручник стає самодостатнім джерелом змісту та практичних завдань. У таких ситуаціях структура навчальної книги має забезпечувати повний цикл навчання: від актуалізації опорних знань до самостійної перевірки учнем досягнутих результатів, що мінімізує ризики освітніх втрат при перериванні навчального процесу.

5. Моделювання навчального часу: стратегії розподілу годин. Оскільки на вивчення кожного з предметів – «Правоознавства» та «Громадянської освіти» в 9 класі відведено по 17 годин [5], перед учителем постає завдання

ефективного календарно-тематичного планування. Тут ми виокремлюємо дві основні стратегії:

А. Послідовне викладання (семестрове): вивчення «Правознавства» у першому семестрі створює міцну юридичну основу для розуміння прав, обов'язків та відповідальності, що стає підґрунтям для активної громадянської дії та соціального проєктування в предметі «Громадянська освіта» у II семестрі. Така логіка – від норми до дії – дає змогу учням спочатку опанувати правовий інструментарій, а потім застосувати його у суспільному контексті.

Б. Паралельне (синхронне) викладання: вивчення учнями обох предметів упродовж року (наприклад, через тиждень) потребує від учителя філігранної синхронізації тем. Це дає змогу одночасно розглядати теоретико-правовий аспект теми та її практичне втілення в громадянському житті, проте вимагає від вчителя високого рівня координації змісту, щоб уникнути хаотичності у сприйнятті навчального матеріалу учнями.

Вибір моделі планування викладання означених предметів є виявом академічної свободи вчителя, проте він має бути зумовлений передусім логікою досягнення очікуваних результатів навчання, визначених відповідною модельною навчальною програмою.

Висновки. Професійний розвиток педагога виявляється у його суб'єктності та здатності бути методичним архітектором взаємозв'язків «Правознавства» та «Громадянської освіти» як навчальних предметів. Вміння вчителя вчасно «перемикається» між режимами інтеграції та диференціації забезпечує якісну реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти та розвиток громадянської компетентності учнів. Автономність навчальних предметів за умови їхньої концептуальної єдності дає змогу уникнути змістової надмірності та зосередити увагу учнів на головному: правознавство дає інструменти захисту, а громадянська освіта – волю та ціннісне підґрунтя для їхнього застосування. Така синергія є запорукою формування активного та правосвідомого громадянина.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Додатки 17, 18. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

ометун О. І., Дудар О. В., Клименко Н. П., Кришмарел В. Ю., Ремех Т. О. Модельна навчальна програма для 6-9 класів «Громадянська освіта». Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 21.07.2025 № 1043). 29 с. URL :

ометун О. І., Ремех Т. О., Рябовол Л. Т. Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Правознавство. 9 клас». Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 15.05.2025 №

7 4. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. Лист МОН № 1/16828-25 від 13.08.25 р

о 5. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (2024). Наказ Міністерства освіти і науки України в редакції 09.08.2024 № 1120. Додаток 3. <https://mon.gov.ua/static-Objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2024/09.08.2024/typova-osvitnya-prohrama-dlya-5-9-klasiv-zzso-1120-vid-09082024.pdf>

м

а

д

я

н

с

ь

к

а